

ACC. N:R M. 15942: 1-13.

Landskap: *Västergötland* Upptecknare: *Axel Johansson, Flid*
Härad: *Kind* Berättare: " " " m.fl.
Socken: *Ö. Frölunda* Berättarens yrke: *kyrkovaltmästare*
Uppteckningsår: *1962* Född år *1902* i *Ö. Frölunda*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

*Milstolpar och vägrisare. s. 1-13.
(foton s. 2a, 4a ö. 5a; mg. saknas)*

LUF 119

22/9-62

Skriv endast på denna sida.

MILSTOLPAR OCH VÄGISARE. L U F II9.

De milstolpar som finnas här är samtliga utav natursten. Av gjutjärn eller trä torde det ej ha funnits några sådana här i orten. Några vägvisare av äldre datum, alltså sådana som efterfrågas, torde ej ha funnits här. Vid mina efterfrågningar, rörande detta har jag som helhet sett, endast fått negativa svar. I en viss mån torde dock vägvisare ha förekommit helt privat. En person berättade mig att han hört omtalas att sådana vägvisare förekommit. Det var folket på en gård, som låg nära ett vägskäl, som tillverkat en primitiv vägvisare, för att slippa besväret med folk, som kom och frågade. Några lämningar efter några sådana vägvisare, har jag aldrig hört omtalas här, så de torde med säkerhet ha varit mycket sällsynta.

De milstolpar, halvmil och fjärdingsvägmärken, som jag har besökt och fotograferat, är samtliga utmed den gamla landsvägen. I äldre tid benämndes denna väg för kungsvägen Borås-Falkenberg. Ortsbenämningen på den var-Store vägen-Stora landsvägen m.m. Det är, eller åtminstone har varit en länsväg med beteckningen IO7. Genom att

Luf 119

en ny väg har dragits fram genom socknarna Älvsered-Mjöbäck-Holsjunga, som ersättare för den nedlagda järnvägen genom denna bygd Falkenberg-Limmared, är det möjligt, att vägen från Axelfors, genom nämnda bygd till hallandsgränsen, får den förutvarande länsvägens beteckning. Om så blir fallet, blir väl den gamla förutvarande-nuvarande länsvägen från Axelfors, som delvis går genom Örsås, genom hela Ö.Frölunda och Mårdaklev till hallandsgränsen vid Gunnarp-trots att den nu är förbättrad och permanentat-degraderad till häradsväg. Ⓜ Varför jag har omnämnt detta är, att om det ej i äldre tid här på orten har funnits milmärken vid häradsvägarna, så är det möjligt att det blir det.

Jag har varit till fem sådana milmärken, två söder om Ö.Frölunda på vägen till Mårdaklev, och tre norr om Ö.Frölunda på vägen åt Axelfors. Jag har tagit foto på de tre av dessa. Dessa foton nummerar jag med ett två och tre och gör en beskrivning och måttuppgift på desamma.

Material.

Samtliga dessa stenar är av natursten-Rödgranit och Grågranit.

Inskript. Kortet nummer I, är en milstolpe. Den är belägen en halv

M. 15942: 2a

Landskap: Västergötland. Berättare: Upptecknaren.

Härad: Kinds. Berättarens yrke: Kyrkovaktmästare.

Socken: Ö.Frölunda. Berättarens adress: Åhaga, Hid.

Uppteckningsår: 1962. Född år 1902. i Ö.Frölunda.

Upptecknare: Axel Johansson.

nug. sakernas

se sid. 2.

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

fjärdingsväg söder om kyrkbyn, vägen åt Falkenberg. Räknat härifrån och söder ut, ligger den på venstra sidan om vägen. Som framgår av fotot, ser den lite ~~XXXX~~ raserad ut. Den är belägen i en skärning i en liten backe vid en bäckdal. Det är alltså en liten backe från vardela hållet av vägen över bäcken. Det troliga är att detta märke med säkerhet har blivit flyttat en gång när backen har sänkts eller rätats eller båda delarna. Vid omläggningen av denna väg nu före permanentbeläggningen, tycks vägen ha kommit så nära att det rubbat på grunden, det verkade lite i oordning. Detta har alltså skett nyligen, och skall väl rättas till i samband med annat efterarbete. Namnstenen är 72 c,m, hög, 52 bred i botten och 46 i toppen. Den är märkt I Mil A-M. 1754. Själva stenfoten är 130 c,m, hög och 150x160 bred i botten. Den har också ett otydligt märke, kronmärke eller annat emblem.

Det fjärdingsvägsmärke som jag nu beskriver har jag inget foto över. Det är närmaste märke söder ut, från milmärket räknat. Detta märke torde också av dess utseende att döma, varit flyttat. Själva grundmuren till detta märke var fyrkantigt 150x150 c,m, och 1 meter högt. Delvis var det lagat med cementbruk i fogarna, vilket

i samband med flyttningen. Namnstenen är en meter hög och märkt en fjärdedels mil. Det märkvärdiga med detta märke är att årtalet var daterat till 1803. Namnstenen hade också blivit spräkt, snett över i dess höjdriktning, och sammansatt med något som liknade cement. Årtalet är märkvärdigt, när de andra stenarna vid samma väg är daterade 1754. Först tänkte jag mej att årtalet blivit ändrat i samband med lagningen av märket, men 1803 fanns det väl ingen cement ärler liknande förbindningsmedel. De andra fjärdingsvägsmärkena, två stycken och ett halvmilsmärke, som jag besökte, var också märkta 1754. Jag tänkte mig också, att det kunde varit så, att hel och halvmilsmärkena först blivit uppsatta och sedan fjärdingsvägsmärkena, men så tycks ej vara fallet. Jag misslyckades med fotot å detta märke, det fanns ingen sol då.

Kort nummer två är ett fjärdingsvägsmärke, ~~hå~~ beläget en fjärdingsväg norr om milmärket, alltså en halv fjärdingsväg, norr om kyrkbyn. Som framgår av fotot var detta ganska snygt och väl bevarat.

Foten till detta märke är 165 brett nedtill och 130 c, c, upptill. Namnstenen är 88 c, m, hög. 35 c, m bred nedtill och 25 upptill. den är märkt en fjärdedels mil 1754.

M. 15942: 4a

Landskap: Västergötland. Upptecknat av: Axel Johansson.
Härad: Kinds. Adress: Ahaga, Hid.
Socken: Ö. Frölunda. Berättat av: Upptecknaren.
Uppteckningsår: 1962. Född år 1902. i Ö. Frölunda.

se sid. 4

ing. saknas

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

Kort nummer tre är, som också framgår av fotot ett halvmilsmärke. Detta märke är en fjärdingsväg från det fjärdingsvägsvägsmerke, som jag senast upptecknat, det är alltså norrut från kyrkbyn räknat. Gården närmast intill detta märke heter Hid-Yttre. Detta märke var mycket bra och välvårdat och torde väl knappast ha varit flyttat någon gång. Detta halvmilsmärke är två meter brett nedtill och 160 upptill och är 150 c,m, högt. Namnstenen är 117 hög 48 nedtill och 34 c,m. bred upptill. Den är märkt en halv mil 1754. Årtalet å denna sten-detsyns ej å fotot-varlitet ötydligt om det skulle vara en 3 eller 5, markeringen för en 5 var dock tydligare. Årtalet 1754 torde med säkerhet vara det rätta. Jag besökte också närmaste fjärdingsvägsmerket norr om detta halvmilsmärke. Det var i stort sett likt de andra fjärdingsmärkena som jag har upptecknat så jag tycker det är onödigt att beskriva detsamma.

Tillverkare.

Som jag förut angivet finns det endast vägmärken av sten här i orten. Vem som satt upp dessa-utfört arbetet-finnes ingenting som angiver. Jag har ej heller kunnat få någon bestämd uppgift om detta. Det troliga är dock att det efter arbetsbeskrivningar har utförts

M. 15942: 5a

Landskap: Västergötland. Upptecknat av: Axel Johansson.
Härad: Kinds. Adress: Åhaga, Hid.
Socken: Ö.Frölunda. Berättat av: Upptecknaren.
Uppteckningsår: 1962. Född år 1902. i Ö.Frölunda.

se vid. 5

mg. salomon

Ifyll endast ovanstående uppgifter!

av någon eller några i orten stenarbetskunniga personer. Själva grundmuren är ju ganska så enkelt uppförd. Själva ytterkanten är av stenhällar ungefär lik den sten, som i äldre tider tillverkades murstockar av. Inuti föreställer jag mej, att det är plockat i vanlig rundsten. Var den huggna namnstenen är tillverkat och vem som gjort inskriften, har jag ej heller lyckats att få någon bestämd uppgift på. Stenen är mycket lite arbetad, så det finnes möjlighet att man funnit dessa hällar på platsen. Någon huggning eller tuckning av dem, har man dock måst göra. Som framgår av fotona, har en del av namnstenarna en viss uthuggning upptill. Detta måste ha gjorts av en yrkesman och likaså inskriften. Av de gamla personer som jag har talat med detta om, finns ingen som vet något bestämt. Någon trodde att någon yrkeskunnig person gått omkring och hugget dessa stenar på platsen och likaså inskriften. Men de kan ju också vara tillverkade och försedda med inskriften vid något stenhuggeri. Tyverr kan jag ej ge någon bestämd uppgift om detta. Något stenbrott eller stenhuggeri i en egentlig mening, har ej funnits eller finnes här på orten. Förr och ända fram till 1928 var ju vägunderhollet tilldelat hemmans och skogsägarna.

Dessa så kallade vägmärken, som angav en gårds storlek i mantal och dess benämning enligt jordregistret, var i regel tillverkade av sten. Jag har ej heller lyckats att utforska om det var någon särskild person här i orten, som huggde in dessa gårdsnamn i stenarna eller var och en som var skyldig att sätta upp ett sådant märke, gjorde detsamma efter bästa förmåga. Jag kom att tänka på dessa vägmärken i samband med milstolparna. Jag skall forska vidare i denna fråga, och om jag får någon bestämd uppgift på detta, skall jag meddela folklivsarkivet detsamma.

Frågorna om storlek och uppställning, torde jag ha besvarat förut.

Ortens namn på milstolpe, halvmilsstolpe och kvartmilstolpe.

Så särskilt många namn på dessa väglängdmärken har ej förekommit. Några särskilda namn på var och en av dessa torde mycket lite ha förekommit. Milapålen, fjärdingsvägspålen) eller som yttrycket på det gamla kindsspråket var (milapåen O, s, v. Pålen (påen) var den alldagliga benämningen här i orten. Något särskilt namn på underredet, själva röset, torde ej ha förekommit här. Några vissa typer av stolpar förekom ej här, och därav ej några särskilda benämningar.

Förr förekom det ganska ofta, nu mera sällan, att man talar om den eller den stolpen. Mer eller mindre har nog alla dessa stolpar här på orten blivit benämnda efter de gårdar, skogar eller andra platser, som de är belägna. Om något hänt en vägfarande av ena eller andra slaget och han skulle tala om var det var, hände det ofta att dessa stolpar blev omnämnda. (Det var mittför, strax hitom, strax bortom, hids milapåle, som det hände. Jag hade kommit till mittemellan Ängalund och Ängasjö, nästan där fjärdingsvägspåen står o, s, v. Sådana benämningar hörde man ofta i sin ungdom, själv har jag ofta angett dem också. Någon backe eller dyligt på vägen, har ej blivit uppkallat efter någon milstolpe här på orten. Någon mycket gammal person talar väl ännu om en fjärdingsväg, men i stort sett är det numera endast kilometer som är yttrycket för en kortare och mil för en längre sträcka. Med en fjärdingsväg avsågs som namnet anger en fjärdedels mil. En gammal mil var lika med 36000 fot = 1,0689 nymil. Andra sätt att ange vägavstånd var rätt många. En längre vägsträcka angavs i regel i dagsresor. Med detta avsågs väl resa efter häst. Det var en, en och en halv o, s, v, dagsresa dit eller dit. I en viss mån räknade man också med raster, fast

dessa angav väl i regel ej någon viss längdsträcka. Dessa rast-
ställen, bortsett från gästgivar^{ställen}arna eller andra näringsställen,
var i regel vid någon plats vid vägen, som fanns vatten tillgäng-
ligt för dragarna. En viss väglängd angavs också i tid. Om man
skulle till en plats, en gård eller by i en grannsocken, som man
ej kände till och frågade någon som varit där och någorlunda kän-
de till väglängden, kunde man få följande svar. Ska du köra med
häst, är det vid normal körning, en två timmars väg. Gångtid till
olika platser angavs mycket. I regel var det så, att när klockorna
blivit mera allmänna, tog man tiden, när man gick dit eller dit.
Om någon person skulle gå till en plats eller ort, som han viste
att någon av hans bekanta varit frågade han honom hur lång tid det
tog att gå dit. Tidsberäkning väglängd angives också ofta i dag.
Det är i regel vägarna eller rättare stigarna till nedlagda skogs
gårdar och torp. Släkt och bekanta till de personer, som har bott
där före ödeläggelsen och vill besöka dessa platser, frågar i re-
gel hur långt det är dit, hur lång tid det tar att gå.
Utgångspunkten, varifrån man placerat ut milstolparna, har jag all-
drig hört något berättas om. Denna väg, som jag har upptecknat om

Borås-Falkenberg, torde väl ha haft utgångspunkt från en av dessa platser. Det kan ju också tänkas, att det först skett en uppmätning och uppmärkning av de platser där milstolpen och mellanstolparna skulle placeras och att de sedan (själva rösen) byggs upp av ortens folk. Vilka som satte upp och underhöll milstolpar och vägvisare, på vems befallning det skedde och bekostnaden av detsamma, har jag aldrig hört något berättas om. Det är ju också så långesedan, så det torde väl endast vara genom länstvrelserna, som man skulle kunna få svar på denna fråga.

Milstolparnas betydelse i bygdens liv.

Om milstolparna utgjort hållplatser för skjuts och post, om postutdelning skett vid desamma, måste det här på orten vara mycket långt tillbaka i tiden. Ingen av de äldre personer, som jag har frågat om detta, har hört något berättas om detsamma. Att de utgjort särskilda rastplatser har jag ej heller hört något berättas om. Men detta är tänkbart, och också mycket troligt. En äldre person här född 1882, som jag har frågat angående milstolparna, altså det som frågas efter i frågelistan, om vilket han dock ej viste så mycket

mer än jag själv. Han berättade att han och några småpojkar till-
det var i början av 90 talet-hade gått upp på en fjärdingsvägspå-
le-den som är belägen norr om kyrkbyn här-och där hade hade funnit
ett brännvinsmått, en s, k, tumlare. Den var nedväxt i stenmossan.
De slogs sedan om vem som var rättmätig upphittare av densamma,
min sagesman utgick som segrare i denna strid. Han har fortfarande
denne tumlare kvar i sina samlingar och är mäktigt stolt över den-
samma. Vi talade då om att det är mycket troligt att milstolparna
använts, som mat och rastplats i långt äldre tid, när nästan alla,
åtminstone de bredare folklagren, ej hade andra möjligheter, än att
färdas till fots. Milstolparna var givetvis bra att sätta sig in-
till, de utgjorde bland annat ett kraftigt ryggstöd. Om marken och
väderleken ej inbjöd till att sitta, kunde man mycket bra stå och
hänga på densamma och plocka upp sin matsäck. Som framgår av upp-
teckningarna, är detta blott tankar, att det har kunnat varit så.
Några särskilda vilstenar vid milstolparna, har jag ej sett eller
hört talas om att det har varit. Själva röset, som sittplats, har i
varje ^{fall} använts till detta ändamål av barn, som bott i närheten av
sådana, och troligen också av vägfarande i äldre tid.

Att man skrivet personliga meddelande till varandra på milstolparna, har ej hört omtalas att det har förekommit här, ej heller att luffarna använt dem till samma ändamål. Luffarna brukade att göra vissa tecken till varandra, genom att skära in tecken i träd, vid avtagsvägen fram till en gård. Det var i regel en cordskrift de använde sig av, som angav om det var lönt att gå fram till denna gård eller ej. Några tänkvärda ord å milstolparna, som varit riktade till vägens trafikanter, torde ej ha förekommit här på orten. Möten av olika slag torde däremot ha förekommit vid milstolparna. Som exempel kan nämnas. Om någon sålt djur till en annan och man vid köpet kom överens om att säljaren skulle leda djuren eller djuret halva vägen till köparen, blev det ofta milmärkena, som blev mötesplats. Det gick ju bra att beräkna halva vägsträckan, med ledning av dessa. Möten emellan ungdomar, som bodde på var sin sida om en milstolpe, har också förekommit. Att man hälsat på milstolparna eller sade någon särskild ramsa när man passerade dem, torde om det nu har förekommit här vara mycket långt tillbaka i tiden. Jag har ej lyckats att få någon bekräftelse på, att så har varit fallet. Någon feltolkning av inskriptionen eller initialerna i stil med

dem i frågelistan angivna, har jag ej hört något berättas om. Angående vandringsvisor i vilka milstolpar omtalas, får jag lämna ett negativt svar. Några särskilda traditioner eller berättelser i samband med milstolpar, som särskilt eller ensamt berör dessa, känner jag ej till eller har hört berättas om. Däremot har såväl ortsbefolkningen, som mera långväga vägfarande i sina berättelser om inträffade händelser av olika slag, ofta angett att det var mitt för eller i närheten av det eller det milmärket. I så fall har ofta milmärkena blivit omnämnda i samband med dessa berättelser. Dessa berättelser daterar sig i stort sett till äldre tider. Men det kan dock förekomma, att de i samband med händelser på vägarna kan omnämnas även i dag.